

CULTURA CREȘTINĂ

APARE, CU ESCEPȚIA LUNILOR IULIE ȘI
AUGUST, LA 10 ȘI 25 n. A FIECĂREI LUNI.

Abonamente:
Pe un an: cor. 10.
Pe 1/2 an: cor. 5.
În străin.: cor. 12.
Numărul 50 bani.

REDACȚIA:
Dr. Ioan Sâmpăleanu, Ștefan Roșianu, Dr. Victor Macaveiu, Dr. Alexandru Nicolescu, Dr. Alexandru Rusu și Dr. Ioan Coltor.

Redacția și Administrația:
»Cultura Creștină«
Balázsfalva.

Un nou focar al culturii române.

— Seminarul teologic din Lugoj. —

Cu ziua de 1 Octomvrie al acestui an, când din partea episcopului diecezan P. S. S. Dr. Frențiu s'a inaugurat în tăcere noul seminar teologic, Lugojul a câștigat un nou și poate nu greșim dacă spunem că cel mai însemnat titlu de-a se putea numără între primele centre ale culturii române din această țară.

Câștigul Lugojului nu privește însă numai orașul de scaun al vlădiciei unite a Banatului, nici numai însași vlădicia ori chiar întreagă biserica unită, ci toată suflarea românească. De aceea nu putem să ne ascundem mirarea asupra împrejurării, că publicistica noastră a înregistrat știrea inaugurării acestui nou focar al culturii române, numai ca un fapt divers, ce nu merită considerare deosebită. Obișnuși din partea presei noastre cu o apreciere justă, și normată de însemnătatea lor reală, a tuturor momentelor noastre culturale, tăcerea quasi-cartelată, care a planat în jurul deschiderii teologiei române din Lugoj, ni-se pare cu atât mai nedreaptă, cu cât simțim că școlilor noastre teologice ar trebui să li-se dea, din motive ușor de înțeles, o atențiune tot mai mare.

De aceea ni-se va iertă dacă nu împărtășim și noi aceeaș tăcere semnificativă, ci dimpotrivă îndrăsnim să spunem, că deschiderea noului seminar român dela Lugoj ni-se pare de o importanță și bisericască și națională cu mult mai mare, decât cele mai multe dintre manifestațiile culturale din urmă.

Din punct de vedere bisericesc se crează prin noul seminar aceea stare ideală, că fiitorii preoți ai diecezei se cresc acolo și așa, unde și cum e firesc să se crească: în centrul diecezei, sub

nemijlocita pază și îngrijire părintească a arhiereului propriu. Oricât de bine se vor fi crescut sub raport bisericesc clericii lugojeni aici în Blaj și în alte câteva seminarii, nu se va găsi nime care să susțină, că ei nu vor putea fi crescuți mai bine într'un seminar domestic, unde se poate țineă samă, mai mult ca ori unde, de lipsele și împrejurările particulare ale diecezei. Și e un mare câștig acesta. Neasămănat mai mare este însă câștigul ce s'a dobândit prin aceea, că noul seminar este și o nouă școală românească. Sub respectul românătății nu toți clericii lugojeni erau adecă între împrejurări favorabile. Scandalurile dela Ungvar și Oradea-mare, ca să nu pomenim și cazul mai recent din seminarul central, ne grăiesc doar foarte elocvent despre multele neajunsuri de până acum în această privință. De acum clericii lugojeni vor stă cu toții între ziduri românești, povățuiți și îndrumați spre idealele preoției române de superiori și profesori români, și după minte și după inimă. Limba românească care neapărat va trebui se resune singură de pe catedrele acestei școli românești, va ușură deoparte studiul greu al viitoarei cuminenții preoțești, și mai presus de toate, ea va desmorți și încălzi în spirit românesc inima atâtor leviți, spre sfânta chemare preoțească.

Așa fiind, plecăm, mânați de cele mai călduroase sentimente, steagul înaintea acestui nou focar al culturii române, dorind ca Dumnezeuul luminii și al căldurii să dea rod îmbelșugat activității tinerilor ei profesori și superiori.

Dr. ALEXANDRU RUSU.

Păstorul cel rău. *)

„Celce nu întră pe ușă în staulul oilor, ci sare pe airea, acela este fur și tâlhar.... Furul nu vine, ci numai să fure, și să uciză și să piarză.... Iar năimitul și carele nu este păstor, ale cărui nu sunt oile ale lui, vede lupul venind și lasă oile și fuge, și lupul le răpește pe ele și risipește oile, că năimit este și nu este lui grijă de oi.“... Acesta e portretul păstorului celui rău zugrăvit de măestrul Hristos, de cunosătorul perfect al inimilor! Păstor fur, păstor tâlhar și păstor

*) În introducerea raportului Comitetului Reuniunii de misiuni sfinte, publicat în nrul 14 al acestei reviste am dat portretul păstorului celui bun.

simbriaș e preotul rău. Aceasta e asămănare, ce produce fiori și groază și care s'ar părea imposibilă, dacă n'ar fi făcut-o Domnul nostru Isus Hristos și dacă faptele unor preoți, spre a lor nenorocire și spre a poporului ruină, nu i-ar prezentă de furi, tâlhari și de mercenari.

Fur e care înstrăinează averea altora fără știrea și învoirea posesorului, ori a detentorului. Tălhar e care înstrăinează averea altora cu amenințări periculoase, cu forța, cu vulnerarea, ori uciderea posesorului. Furii și tâlharii lucrează cu plan. Escugetă bine mijloacele și căile potrivite pentru realizarea planului. Crimele le comit, de regulă, noaptea, în timp de războiu, de esundări și de incendii. La obiect ajung pe ușa deschisă, ori descuiată, ori deschizându-o cu chei false, ori fracturând încuietoarea, ori stricând ușa, ori sărind peste îngrăditură, expunându-se la mari primejdii, ori răpesc obiectul din mâna proprietarului, pe care îl amenință, ori leagă, ori îl bat, ori îl chiarucid. Unii abuzează de încrederea, ce o au în ei proprietarii lucrurilor înstrăinate. Alții se prefac a fi înșiși proprietarii lucrurilor, ce le înstrăinează.

Furii și tâlharii, ajungând la locul calculat, acolo nu fac nici un bine, nu îndreaptă nimic, nici nu înmulțesc averea, ci iau cât pot duce. Mai mult, împrăștie și strică ca și lupii în mijlocul oilor. Auzind, că se apropie cineva de locul, unde își desvoaltă acțiunea criminală, se grăbesc să scape, pe ori unde, cu, ori fără pradă. Dacă nu pot scăpa cu fuga, ori nu se pot ascunde, se prefac că-și caută ceva, ori că sunt beți, ori spun, că au ajuns acolo întâmplător, ori se întorc și atacă pe proprietar, îl lovesc, ucid, ori îi aprind casa, ori omoară pe toți din casă, pricinuind pustiu și jele în locul, unde mai înainte eră vieață, bogăție, îndestulare și fericire. Furii alungați din un loc merg în altul tot numai ca să fure, să răpească și să ucidă... Ce vieață destrăbălată, ce țintă josnică au și oamenii aceștia și ce mijloace perverse întrebuințează! Să fie oare și preoți asemenea furilor și tâlharilor? Da, ne-o spune și ne încredințează despre aceasta Hristos.

Furi și tâlhari în Biserică sunt preoții, cari nu întră pe ușă în staulul oilor, ci sar pe airea, — sunt preoții fără credință vie, cari nu iubesc castitatea și cumpătul, cari n'au spiritul rugăciunii, cari în toate lucrurile sufletești n'au nici o bucurie, cari n'au nici voe, nici zel, nici însuflețire pentru lățirea împărăției lui Dumnezeu între oameni. Aceștia n'au chemare, nu

sunt trimiși în mod legitim în via Domnului, n'au putere și voe, să lucreze, să învețe și să facă din viața lor comentariu frumos al sfintei Evanghelii. Furi și Tălharii intră în biserică prin simonie, cu protecție nemeritată, de care se folosesc, ca de o scară, spre a pătrunde în Biserică, ori ca de chei false, ori furate spre a deschide în mod criminal ușa. Furi și tălhari sunt aceia, cari usurpă numele de preot, cari neîntrând în Biserică prin ușa-Hristos, nu se interesează de binele stăpânului și al turmei, ci numai de binele lor, compromițând și profanând casa Domnului. Mulg, tund, dar nu se îngrijesc de bunăstarea turmei cuvântătoare, nu conduc pe credincioși la pășune, la învățătura corectă despre cele ce trebuie să credem și să facem. De aici superstițiunea și ignoranța a unei părți a poporului și răceala și indiferentismul altora, prin ce turma nu se sporește ci dimpotrivă scade numărul celor buni. Ce-i pasă unui astfel de preot de ceea ce zice sf. Pavel: „*amar mie este de nu voiu vesti*” (I Cor. 9, 16), ori de mandatul sfântului Petru: „*Pașteți turma lui Dumnezeu cea dintre voi, cercetându-o nu cu sila, ci după voe și după Dumnezeu, nici cu agonisele nedrepte, ci cu bunăvoință... și pildă făcându-vă turmei*” (I Petru 5, 2—3). Ce-l imoartă pe el strigătul de foame și sete spirituală al poporului! El n'are milă, el nu vrea să frângă pâinea fiilor: să le dea învățătură și sfaturi și îndemnuri pentru un traiu de oameni și de creștini.

Preoții furi și tălhari nu cunosc oile, nu cunosc pe credincioși, nu le cunosc lipsurile, dorințele, tendințele și aspirațiunile, nu le cunosc slăbiciunile, morburile, ce le au și puterile, de cari dinspun. — Pentru ei toate sunt în rând, toate sunt bune: certele, bătăile, aprinderile și exundările, nopțile întunecoase, fiindcă atunci pot răpi și fură mai ușor și mai mult. În schimb nici credincioșii nu-i cunosc, nu-i iubesc, nu se apropie de ei cu încredere și sinceritate, ci fug de ei ca de lupi răpitori, îi uresc. Un astfel de preot se socotește stăpân absolut peste comuna bisericească. Crede, că pe el nu-l poate delătură nimenea din postul său, pentru ce pe ura poporului nu dă nimic. Până va fi un credincios, zice el, eu am destulă pradă, când toți se vor prăpădi, Ordinariatul e dator, să-mi dea altă parohie, din care să trăiesc conform rangului meu și cerințelor timpului. Dacă superiorul îl trage la răspundere pentru devastările cauzate, pentru spinii, polomida și urzicile, ce au crescut în via încredințată lui și pentru că

pietrite, cu cari eră îngrădită, s'au dărâmat și împrăștiat, pentru că s'a desrădăcinat credința și moravurile bune din inima credincioșilor, — el se scuză în mii de chipuri, se joară, că nu-i vinovat. Dacă vede, că cu minciuna nu scapă, se lingusește, plânge și cearcă să câștige mila și compătimirea celor mai mari pentru familia lui nenorocită. Și, când nici aceasta nu-i succede, amenință și calumniază pe superiori și denunță instituțiuni bisericesti, culturale și filantropice. E ca o stelniță: dacă o lași îți sughe sângele, dacă o omori corumpe aerul cu mirosul ei neplăcut. E un fur ordinar: dacă îl lași, te jefuește, dacă te opuni, atentează la vieața ta. E un împietrit, care samănă, ca ou cu ou, cu arhieriei și bătrânii inpenitenți ai poporului judeu, căroră le-a adresat Isus Domnul cuvintele grele: „*adevăr zic vouă, că vameșii și curvele, vă întrec pe voi întru împărăția lui Dumnezeu*“ (Mat. 21, 31).

Împotriva ăstorfel de preoți furi și tâlhari se plânge Dumnezeu, când zice: „*lată laptele îl mâncați, și cu lâna vă îmbrăcați, și ce e gras junghiați, și oile mele nu le pașteți.*“ (Ezeh. 34, 3). Dar vai și amar lor pentru prăzile și omisiunile păcătoase. Mânia lui Dumnezeu se descarcă cu toată puterea asupra lor, căci zice Domnul: „*lată eu asupra păstorilor, și voi u cere oile mele din mânilor, și voi u întoarce pe ei, ca să nu pască oile mele, și nu le vor mai paște păstorii pe ele, scoate-voi u oile mele din gura lor și nu le vor fi lor mai mult mâncare*“ (Ezeh. 34, 10).

Fiecare om trebuie să dea seamă de faptele sale și de toți talanții și tezaurii, ce i-a primit. Grea va fi darea de seamă pentru oricine, mai grea preoților, căroră li-s'a încredințat cea mai prețioasă bogăție: sufletele, cari nu numai sunt chipul și asemănarea lui Dumnezeu, ci sunt răscumpărate cu sângele preascump al Domnului Hristos. Ce va putea răspunde acela, care în loc de a cooperă, în virtutea oficiului său, la mântuirea sufletelor, le-a răpit dela sinul cald al Păstorului suprem, le-a alungat din staulul cel adevărat, le-a înveninat, omorât și le-a aruncat în torturile veșnice ale iadului? Ce vor răspunde preoții răi la cuvintele Domnului: „*Strigați păstori și glăsuiți și vă tânguți... că s'au plinit zilele voastre spre junghiare și veți cădeă ca berbecii cei aleși*“ (Ier. 25, 34)... Vor cădeă în carcerul veșnic pentru hoțiile lor. Acolo pururea vor strigă și se vor tângu și vor fi siliți să audă blăstămurile aceloră, pe cari ei i-au dus la pierire.

„Eu sum păstorul cel bun... Păstorul cel bun sufletul său își pune pentru oi... Iar năimitul fuge, că năimit este și nu este lui grijă de oi.” Așa dar nici simbriașul nu-i păstor bun. Nu, e el fur și tâlhar. În staul, în casa Domnului său, nu intră cu înșelăciune și cu gând criminal. Nu intră pe uși laterale, nu sare peste îngrădituri. Nici nu intră fără știrea și voia stăpânului. Intră în serviciu pe baza învoelii dintre el și stăpân. Ținta mercenariului e pâinea de toate zilele. Dorința și voința de a-și câștiga cele necesare pentru traiul vieții l-a determinat să intre în serviciul cutare, iar nu iubirea față de stăpânul său actual. Din motivul acesta își schimbă domnul și de regulă intră în slujba celui ce dă mai mult. Principiul lui este: lucru puțin, plată multă. Simbriașul n'are o deosebită atragere și iubire față de stăpân și de lucrurile lui. El se socotește cu totul străin, pentruce, la început, ca să se recomande, lucrează, apoi se lenevește. În prezența stăpânului lucrează cu putere și diligență, dar de silă, fără voie. În absența stăpânului lucrează așa, ca să treacă ziua, comodisează mult, vorbește cu soții și râde. N'are în vedere binele domnului său, ci plata și mâncarea, pentru care stă în serviciu. Dacă acestea nu i-se servesc la timp, în cvantul și calitatea, ce dorește, murmură, își arată neîndestulirea și-i dă stăpânului să înțeleagă, că-și va căuta alt domn. Când pe stăpân îl ajunge vre-o nefericire în familie, simbriașul n'o simte. Rămâne rece în fața bucuriilor și a durerilor domnului său. Nu se aliază cu dușmanii stăpânului său, nici nu-i invită, ori ajută, să facă daună în curtea și agrul, unde el lucrează, dar venind aceia, el nu se expune, nu apără bunul domnului său, ci își vede de ale sale, de vieța sa, fuge, și dușmanii strică, fură, împrăștie fără nici o opoziție; ori nu veghiază, ci doarme și venind inimizii, seamănă spini și mărăcini în agrul domnului său.

Intocmai prospiciază și preotul simbriaș. El se preoțește, dar nu condus și stăpânit de iubire față de Dumnezeu și de popor. Nu intră în Biserică mânat de voința tare de a face bine, de-a lumina și ridica poporul, ci mânat de egoismul său, de gândul, că în urma urmelor, omul trebuie să trăiască din ceva. Să sape nu știe, să cerșească îi rușine, pe altă carieră — deși i-ar fi plăcut mult, nu s'a putut feriți, fiindcă nu l-au ajutat împrejurările. Un atare preot, când știe că-l va vizita oficios vre-un superior, în grabă își pune în rând arhiva, biserica, deduce socoțile asupra averii bisericesti-școlare, dar

de biserica cea vie, de suflet³ nu se îngrijește, știind, că starea acelora nu trece la inventar, nu va fi examinată. La socoata, ce trebuie s'o dea lui Dumnezeu, încă nu se cugetă.

Preotul rău își împlinește slujba în așa fel, ca să nu poată fi scos din parohie. Dacă are un beneficiu mai slăbuț, zice, că cum e plata, așa-i și lucru, și nu lucrează. Dacă are un beneficiu mare, spune, că nu se poate interesa de popor, fiindcă economia, care-i consumă tot timpul, îl reclamă în alte părți. În vremea disponibilă comodisează, doarme, ori se ocupă cu cetitul cărților, ce n'au nimic comun cu misiunea lui, ori sunt chiar potrivnice credinței, ori că vorbește nimicuri, ori că vizitează și se întreține prietinos cu dușmanii poporului său... Administrează sf. Sacramente fără pregătire și devoțiunea recerută. Cu poporul e dur și impacient. Murmură împotriva celor mai mari, când aceia sunt absenți, iar în prezența lor sunt bizantini și lingușitori. Pe preoții zeloși, însuflețiți și conștiincioși în lupta pentru împiedecarea răului și pentru promovarea binelui și întărirea virtuților îi privește cu ochi răi, suspiciionându-i, că ar lucra ce nu s'ar ține de sfera lor de activitate. Pe preotul simbriaș nu-l doare, pentru că lui Dumnezeu i-se face supărare prin înrăutățirea creștinilor, de altă parte nu se impresionează de bucuria, ce o are Părintele cerească pentru întoarcerea păcătoșilor. Pe el îl interesează un singur lucru: plata. Se bucură, când plata i-se mărește și se umple de întristare, când se împuținează. Plata multă, dar nu cea cerească, îl interesează, pentru că murmură, se ceartă și se părește, când nu i-se servește la timp și nu i-se dă cvantul și calitatea dorită. Pentru plată se dușmănește cu poporul și se împrietinește cu dușmanii poporului, nevoind să se strice cu puternicii și bogații lumii. E drept, că pe lupi nu-i invită la turmă, dar venind, nu-i alungă. Îl ologește egoismul, îi întoarce privirea, să nu vadă devastările și-i astupă urechile ca să nu audă glasul de durere al acelora, cari sunt alungați, ori prinși de lupii răpitori. El are putere, să smulgă prada din gura lupului. Dar n'o face. Rămâne apatic. Nu folosește darul întru folosul poporului. Nu alarmează vecinii și nu cere ajutor dela cei mai mari. Se teme, că i-se periclitează interesele. Idolii lui argint și aur, lucruri de mâni omenești. Despre astfel de preoți zice Domnul: „*Gură au și nu vor grăi, ochi au și nu vor vedea, urechi au și nu vor auzi, că nu este suflare în gura lor*“ (Ps. 134, 31--34). Minte simbriașului nu se

înalță la Dumnezeu, urechia nu aude cuvântul Domnului, care-l întreabă: iubești-mă mai mult decât acestia? Ești mai bun și mai desăvârșit în bine decât laicii, pe cari ești dator să-i povățuești? Iar gura lui nu conversează cu Dumnezeu despre popor și cu poporul despre Dumnezeu. Spiritul simbriașului e înădușit de trup. Trupul se mișcă instinctive, iar spiritul doarme, bolnav fiind. E treaz trupul debil și doarme sufletul tare. Trăește omul interesului și nu omul datoriei.

Cu astfel de păzitori oile se împuținează, în holdă cresc spini, se desvoaltă selbatic neghina; se grămădesc păcate peste păcate, crește numărul fărădelegilor, iar preotul — simbriaș nu se mișcă, tace și-și închide ochii. Despre atari preoți zice Domnul: „*Că au orbit toți, nu au cunoscut, toți câni muți sunt, cari nu pot lătra, cari visează întru așternut și iubesc a dormita*” (Is. 59, 10). Acești „*netăiați împrejur cu inima și cu urechile*” (Fap. Ap. 7, 51), ca și servitorii răi, nu descoper mai marilor pierderile și relele din parohie, crezând, că pot fi în pace și cu Dumnezeu, și cu lumea, și cu satana. Așa se întâmplă, că în multe cazuri superioritatea bisericască nu ia act de existența răului numai după permutarea mercenarului, ori după moartea lui, ori când răutatea întru atâta s'a întărit, încât numai e chip de îndreptare, când pravul ridicat pe urma lucrării păcătoase a preotului, e atât de gros, încât nu se mai văd drahmele pierdute.

Astfel, cei chemați să fie sarea pământului, sarea spirituală a poporului și far luminos în noaptea întunecoasă a păcatelor, cei chemați să ridice poporul, să caute pe frații lor și să-i mântuească, cei chemați a fi împreună lucrători ai lui Dumnezeu (I. Cor. 3, 9) și ispravnici ai tainelor Lui (I. c. 4, 1), cari ar trebui să fie ca Moisi și să scoată poporul din robie spirituală, intelectuală și materială, să-l mângăie în timpuri grele și să-l întărească: — aceia sunt furii, tâlharii și năimiții poporului, pe care, cu procedurile lor de slugi și cu spiritul lor mercantil, îl nimicesc și corump mai îngrabă ca veninul, mai sigur decât arma ucizătoare și decât cele mai faraonice legi.

Orice nefericire fizică ar ajunge pe un popor, e un bagatel în comparare cu un cler corupt, cu un cler, în care s'a stâns lumina lumii și care se depărtează din postul său, cum dispăre cetatea ridicată pe munte în clipa cutropirii ei. Orice pedeapsă ar trimite Dumnezeu asupra unui popor, e ușoară în

asămănare cu un cler mort sufletește, cu un cler, care lucrează împotriva datorințelor sale, alergând în goană nebună după cele ce sunt ale lor: ale trupului, și nu după cele ce sunt ale lui Hristos, lucrând propter esum, non propter Iesum.

Poporul se demoralizează, dacă preoții nu stau trezi la pândă, dacă nu sunt conștiențioși în împlinirea datorințelor, dacă cu învățăturile, cu povețele și cu pilda frumoasă a vieții lor nu arată și nu luminează țința mare ce o au și planul înțelept, ce trebuie executat până în cele mai mici amănunte. Unde nu-i păstorire adevărată, zădarnic vei căuta virtuți, cari ar putea garanta vieața și fericirea poporului, nu vei afla: *„nu este strugure în vie și smochine în smochin și frunzele au căzut“* (Ier. 8, 13). Acolo e ruină și pustiu ca pe urma faptelor criminale. Oricât de mulți ar fi păstorii, oricât de chipeși și învățați ar fi ei, dacă nu samănă cu Păstorul cel bun, poporul se nimește, căci zice Domnul: *„Păstori mulți au stricat via mea“* (Ier. 12, 10). Dumnezeu va lua oile dela ei, pentru că — zice — *„s'au făcut oile mele mâncare tuturor fiarelor câmpului nefiind păstori. Și n'au căutat păstorii oile mele, ci s'au păscut păstorii pe sine, iar oile mele nu le-au păscut“* (Ezeh. 34, 8).

*

Evangelhia, în care Domnul nostru Isus Hristos zugrăvește atât de admirabil pe păstorul cel bun, iar pe păstorul cel rău îl prezintă în cel mai înfiorător tablou, o cetim noi preoții în ușa cimiterului, când însoțim, spre astrucare, osămintele răci ale parohienilor noștri. Ce sentimente pot să stăpânească oare inima preotului, care atunci și în locul acela își aduce aminte, că el n'a fost păstor bun pentru sufletul celui adurmit, ci un fur, ori un tâlhar, ori un năimit? Ce va simți, când va cugetă, că sufletul repausatului, în momentul acela, poate, îl blastămă în torturile iadului, ce le-ar fi putut încunjură, dacă ar fi avut în vieața aceasta un călăuz sufletesc și cu inimă și cu minte: ... un *păstor adevărat?*

*

Totdeauna s'a pretins, ca aceia, cari au îmbrățișat misiunea grea și însemnată a preoției, să nu se cugete numai la lâna și la laptele oilor, ci în rândul întâiu și mai mult să se cugete la frigul, vânturile, ploile și la nopțile grele și primejdioase, cari se pârândează așa de des în decursul păstoririi turmei cuvântătoare. Acestea greutăți trebuie suportate împreună cu oile și nu privite din case calde și comode. Astfel

de convingeri trebuie nutrite, cu mai multă grijă în timpuri de prefaceri mari și repezi, cum sunt cele de acum. Pentru ce ar fi o nenorocire catastrofală, dacă preoția s'ar socoti de refugiu pentru nevoiași, și nu de o chemare sfântă, căruia pot răspunde numai ceice se năzuiesc într'una să se înarmeze cu focul lui Ilie și cu spiritul puritan și altruist al sfântului Ioan Botezătorul, ceice vreau să pășască sincer în urmele lui Hristos.

Seminarele teologice au chemarea frumoasă și grea de a cultiva pentru biserică și neam cele mai însuflețite și mai rezolute caractere preoțești. Conducătorii Bisericii au sfânta datorință de a veghia, ca caractele acestea, în câmpul de luptă, să nu-și piardă lustrul, ci să se oțelească; iar poporului, ales inteligenței laice, îi revine frumosul rol de a se bucura, văzând pe păstorii buni la postul lor, iar când vede furi, tâlhari și năimiți să se roage, ca Dumnezeu să le dea darul pocăinții, ca astfel ca păstori buni, să caute oile cele pierdute, să vindece pe celea zdrobite, să întărească pe cele slabe și pe toate să le pască cu judecată și cu dreptate (Ezech. 34, 16).

SENIOR.

In jurul hirotonirii a doua alui Atanasie Anghel.

I. Introducere.

În numărul 10 din anul curent al acestei reviste, un foarte ager și silitor scrutător al trecutului nostru cultural și bisericesc d. Zenovie Pâclișanu, revie vieața și faptele episcopului maramureșan Ștefan Serafin Petrovan. În articolul său d. Pâclișanu se ocupă și de o hârtie din 14 Dec. 1711, în care provincialul Iezuiților Heveneși dă primatelui Kollonics informațiuni despre episcopul Petrovan, spunând între altele și aceea că mitropolitul din Bălgrad Atanasie a fost a doua oară sfințit întru arhiereu.

Di Pâclișanu nu indică unde se află actul din vorbă alui Heveneși, datat în Viena la 14 Dec. 1711, nu citează nici pagina, trebuie deci că se află numai ms, în vr-o arhivă din Viena, așa că în punctul acesta subscrisul nu pot controla. Știu însă, că opera lui Nilles, „Symbolae“, nu are acest document, și că nu se pomenește de el în nici o lucrare — și sunt vre-o 40—50 —, care tratează „unirea“, fie ca obiect separat, fie numai în nex cu altă temă principală.

Istorisind d. Pâclișanu despre Petrovan, în nota sublinioară a II-a, în temeiul documentului acestui Heveneși, și a altor trei izvoare, susține, cumcă „azi e indiscutabil“ faptul hirotonirii a doua alui Atanasie. Mie unul, chestia sfințirii a doua alui Atanasie îmi pare mult mai însemnată decât să o las a se „pristăvi“ înainte de vreme, iată așa „brevi manu“, în o mică notiță *prizerită* și *pripășită* sub linie! Aceasta cu atât mai puțin, cu cât dovezile învocate acum, patru la număr, nu sunt nici noi, nici peremptorii, spre a se putea preconiza cu emfază de ultimat, că acest fapt ar fi azi „indiscutabil“.

Socot prin urmare, că nu fac un lucru de prisos, dacă mă ocup ceva mai pe larg cu teza sfințirii a doua alui Atanasie, urzitorul unirii Românilor cu biserica Romei.

II. Ce zic istoricii despre a doua hirotonire alui Atanasie.

Până în 1881, nime dintre ai noștri nu știa de o repetare a hirotonirii lui Atanasie. Atunci a susținut părerea aceasta Eudoxie Hurmuzaki. Înainte de el afară de luceferii Clain, Șincai și Maior au publicat despre unire: Laurian 1847, Ilarian 1852, Cipariu 1855, Șaguna 1860, Gavrilă Pop 1865 și Popea cu Moldovan 1873. Dela 1881 înainte s'a discutat despre unire în revista „Bis. ort. română“ din 1880, 1883 și anii următori în „Candela“ din 1884–85 și în „Preotul român“ din 1884, 1885 și 1890; au mai scris apoi românește Barițiu 1889, Densușian 1892, Grama 1884 și 1893, Vântu 1889, Alex. Pop 1892, Bunea 1893, Popovici 1901, Șt. Pop 1902 și Iorga 1901, 1903 și 1909. În limbi străine au scris Hintz 1850, Fiedler 1858, Pichler 1865, Nilles 1885, Crișan 1882, Siegescu 1896, și Gr. Moldovan 1896.

Cei cari au disertat despre unire înainte de Hurmuzaki (1881), nu pomenesc despre sfințirea a doua. Aceia cari o studiază dela 1881 încoace, iarăș o trec sub tăcere, sau dacă totuș o ating în treacăt numai, fac aceasta pur și simplu de aceea, ca să desavuizeze pe Hurmuzaki și recte pe păstorul din Ighiu Petrus Bod, care cel dintâiu a născocit bazmul din vorbă.¹⁾ Așa face: Alexandru Pop în 1892²⁾; Dr. Augustin

¹⁾ Cfr. lucrarea sa pătimașă: „Brevis Valachorum Transilvaniam incolentium Historia, in qua populi Valachici in Transilvania status civilis et ecclesiasticus per monumenta enarratur 1764“.

²⁾ „Desbinarea în biserica românilor din Ardeal și Ungaria“, București, 1892, p. 72 nota.

Bunea în 1894¹⁾; și N. Iorga la 1909. Iorga scrie despre chestiunea aceasta, cam încâlcit, aceste: „se învoește să fie sfințit din nou, ca unul ce s'a încredințat, că hirotonia cea dintâiu a putut să fie greșită și fără preț — această umilință i-se iartă, ce-i drept, în forma solemnă, dar e sigur, că Atanasie a fost *dispensat* măcar de Kollonics“²⁾.

Ba zău, faptul real stă tocmai invers! Adevărul e, că mandatarul papei, primatele Kollonics, apoi nunțiul apostolic din Viena și teologii de acolo, *în două rânduri* propuseră Scaunului papal rehirotonirea lui Atanasie. Dar acest Scaun deși primește toate cele ce se socotiseră la Viena, repetarea hirotonirii o refuză. Lucrul s'a petrecut astfel, deși nici noi nu putem înțelege motivul care a putut să îndemne pe teologii din Viena să fie așa de scrupuloși și intransigenți în materia administrării valide a arhieriei și presbiteratului prin biserica ortodoxă orientală, când teologii altor neamuri, nu numai că admit aceasta, dar, până bine de curând, admiteau și recunoșteau succesiunea apostolică și în hierarhia anglicană.

III. Pater Heveneși.

De vreme ce d. Pâclișanu se provoacă la un raport oficial alui Heveneși, ca probă pentru a doua sfințire alui Atanasie, trebuie să examinăm mai deaproape acest argument.

Nu începe îndoială, că în afacerile unirii coroana mărturiei e a se da lui Gavrilă Heveneși, care pe vremea aceea era rectorul părinților lezuiți dela sfânta Ana din Viena. În Novembre 1711, când își dă părerea privitor la episcopul maramureșan Ștefan Serafin Petrovan, Heveneși era deja provincialul tuturor lezuiților din împărăția germană-romană. El a fost duhovnicul lui Kollonics și consilier intim în toate afacerile gingașe de stat alui Kollonics și ale împăratului Leopold I. Era bărbat foarte învățat, aschet mare (durmea numai patru ore) și din samă afară diligent. Este chiar de mirat cum de pe lângă ocupațiunile multe și variate a găsit timp și pentru aceea, ca să poată lăsa posterității 43 de tomuri manuscrise.

Heveneși a scris și unirea Românilor ardeleni în tomul al 24-lea, și la olaltă cu documentele aparținătoare, le-a așezat

¹⁾ Foaia „Unirea“, Blaj, 1894 nr. 14.

²⁾ „Istor. bisericii românești“, vol. II., Vălenii de munte, 1909, p. 27.

spre bună pază în biblioteca Iezuiților și a universității ungu-rești din Tirnavia. După desființarea ordinii Iezuiților și a stră-mutării universității la Buda, colecția lui încă se transmite la Buda, apoi la Pesta. Azi e în biblioteca universității din Buda-pesta la registrul: M. S. C. — T. T. T. — Unio Graecorum XXIV.

Heveneși nu e cauza principală și autorul unirii, e însă patronul aceleia, zice Nilles. Cu ajutorul lui Heveneși a primit Ion Giurgiu, alias Pataki, stipendiu, și tot la întrepunerea lui fû el trimis la Roma în colegiul germano-ungar, ajungând pe urmă episcopul Făgărașului.

Heveneși a fost de față la procesul informativ alui Atanasie în calitate de teolog alui Kollonics; de asemenea a fost de față și la desbaterea cererilor clerului român precum și la judecarea pârilor, ridicate de preoții români și de domniile calvini, contra lui Atanasie. Hrizovul epocalului sinod de unire din 7 Octomvrie 1698 și probabil toate actele, ce s'au redactat în chestia unirii, în curs de vre-o 8 ani, au fost trimise pe adresa lui Heveneși. El eră mijlocitorul unirii între paterul iezuit Baranyi și între primatele Kollonics.

În fața acestor circumstanțe, glasul unui Heveneși ar trebui să fie decizător cu privire la ipoteza hirotonirii „sub conditione,” sau „ad cautelam”, alui Atanasie. Însuș meșterul său biograf Nilles zice, că colecția lui: „e tezaur de mare preț, carea privită sub raport științific, este într'adevăr izvor autentic, din care se pot scoate dovezi legitime a faptelor, de acelea, *cari eschid temerea de a greși.*”

Dar cu toate acestea, și cu toate că nu pot infirmă mărturia asta alui Heveneși, a martorului „de visu,” decât cu presupunerea, că scriind el în 1711, adevărat abia la 10 ani după împlinirea actului, a putut să greșească, — țin că Atanasie nu a fost hirotonit a doua oară. O greșală din partea lui Heveneși la 1711 nu e eschisă, fiindcă se prea poate, că pe atunci să nu mai fi avut în mână hârtiile unirii, fiind depuse deja în Tirnavia, și așa citează numai din memorie, care a putut da ușor greș, deoarece a fost și cam bătrân, morbulent și eșofat de multă îndeletnicire intelectuală. — În Martie 1715 a și decedat, deci peste patru ani după eliberarea scri-sorii citate de d. Pâclișanu. Mai relevez apoi și circumstanța, că Heveneși în 25 Noemvrie 1711, tratează hirotonia lui Atanasie numai incidental, atingându-o numai în treacăt, ca argumentare și analogie pentru altă cauză, iar nu ca teză principală.

Scurt. Supunând și admițind, că acest document există, nu poate să fie explicat decât dintr'o greșală alui Heveneși, pentru că avem documente, cum se va vedeà îndată, cari sunt diametral opuse relației oficiale alui Heveneși.

IV. Teodosie mitropolitul exarh din București și Dositei patriarhul Ierusalimului.

A doua probă pentru rehirotonirea lui Atanasie, ar fi currenda sinodală a exarhului Teodosie, din 3 Maiu 1702, cu care anatemizază pe apostatul său mitropolit Atanasie din Bălgrad.

Acest act nu se află în originalul său românesc, ci în traducere latină.

Se zice întrânsul: „... Forsan cogitasti, te per assumptionem dupplicis consecrationis majorem honorem obtenturum, et iste honor oculos animi tui excoecavit, ut non videris secundam illam consecrationem nullam fuisse consecrationem, sed comediam, et per hoc imposuisti super te catenam igneam inferni et ingressus es vias tenebrosas, lumen veritatis deserendo ¹⁾“.

Actul acesta alui Teodosie nu e act original, ci versiune, — cum am zis —, și poate versiune nu după original, ci după cine știe ce prescriere și a câta prescriere după original!? Apoi afacerea hirotonirii și aici, ca și în hârtia lui Heveneși, se atinge numai incidental. Teodosie, care în acest act sub-scrie ca arhiepiscop și mitropolit al Transilvaniei, atinge hirotonirea a doua, nu în temeiul unui examen riguros, ci din auzite, ce e și foarte natural, de oarece în jurul sfințirii a doua, s'a făcut mult ciorobor. Nici actul acesta alui Teodosie nu poate deci răsturnă mărturisirea altor documente, cari sunt menite „ex conducto“ să lămurească această chestie.

*

Nu de mult repauzatul învățat, prof. Constantin Erbiceanu, a dat peste un manuscris grecesc, așezat azi la Academia română din București la nr. 605 ²⁾, pe care la tradus sub titlul:

¹⁾ „... Poate ai socotit, că prin primirea sfințirii duple vei primi cinste mai mare, și cinstea asta a întunecat ochii inimii tale, ca să nu vezi, că acea sfințire a doua, nu e nici o sfințire, ci batjocură, și prin asta ai luat asupra-ți lanțul de foc al iadului și ai intrat în căile întunecoase, părăsind lumina adevărului“.

²⁾ Constantin Erbiceanu în rev. „Biserica ortodoxă română“ an. XV. (1891) p. 688—689.

„Întrebarea Cardinalului și răspunsul Mitropolitului, împreună cu cei cu el.“ Aici în punctul VIII. se zice: „Pe vlădica să-l hirotonisească a doua oară, pentru că aceice l-au hirotonisit nu puteau să fie drepecți, pentru că nu sunt uniați.“

Din mai multe combinaři putem stabili, că răvașul acesta e redactat de patriarhul Ierusalimului Dositei, care pe timpul acesta petrecea la București și dădea raită și prin Ardeal, cum ne istorisește nemuritorul Șincai. Așadară Dositei încă a luat știre despre repetarea consacrării lui Atanasie numai din gura lumii, și așa axiopistia lui și alui Teodosie în întrebarea de față, trebuie luată cu cuvenită rezervă. Ea numai în acel caz ar putea servi ca dovadă, dacă ar fi și alte date, cari să o sprijinească și completeze. Dar aceste nu numai că lipsesc cu desăvârșire, ci din contră avem probe, cari deadreptul anihilează toată presumpțiunea lui Teodosie și a episcopului său Dositei.

Y. Pater Andrei Freyberger.

Cea mai de căpetenie dovadă pentru a doua hirotonire alui Atanasie se pare a fi mărturisirea lui Freyberger, care scrie apriat, că în 25 Martie 1701 în un paraclis privat al iezuiților din Viena, Atanasie au fost sfințit întru arhieriu prin Kollonics, cu împreună lucrarea episcopilor din Györ și Nyitra. Cu o zi mai înainte, adecă în 24 Martie 1701, ar fi primit Atanasie presbiteratul și treptele premergătoare, în oratorul bisericii iezuitice dela sf. Ana, tot dela Kollonics. Deci presbiteratul și arhieria, i-se repetară în două biserici diverse de a Iezuiților?!

Freyberger a fost prefect al arhivului S. Clemente din Praga. Intre altele dânsul a scris și un *rezumat* al unirii noastre, rămas numai *ms*: „Historicam relationem unionis valachice cum romana ecclesia factae an. 1702“.¹⁾ Lucrarea aceasta Freyberger și-a compus-o pe temeiul relațiilor oficiale scurte ale Iezuitului Carol Neurauther, capelanul militar din Sibiu,

¹⁾ După d. Păclișanu, acest manuscris se păstrează în: „Haus, Hof und Staats-archiv“ din Viena (Hungarica) nr. 364, adecă în „arhivul“ palatin și împărătesc (A. P. I. V). După cât pot eu combina din notele din „Symbolae“ alui Nilles, monumentul acesta se păstrează în original în „biblioteca“ palatină din Viena (B. P. V.) la poziția 12,290, iar ce-l examinat de d. Păclișanu, din „archiva“ palatină e numai copie.

care erà trimis acolo de provincialul iezuit din Praga cu regimentul Mombelgrad.

Grija duhovnicească a armatei, erà adecă concrezută pe timpul acela preoțimii iezuite. Generalul din Sibiiu Rabutin comite de Bussi, încă erà sub îngrijirea lor și aparțineă provinciei de Viena. Iar afacerea unirii Românilor erà patronată de Rabutin; dânsul acopereă și cheltuelile.

Pe acest Neurauther, la rugarea lui Atanasie, care-i ziceă „îngerul meu Rafail“, și a preoților români, Rabutin încă l-a trimis la Viena cu prilejul pertractării confirmării unirii. La toate conferențele și la așa numitul proces informativ, Neurauther a fost așadară de față în calitate de sfetnic și teolog a lui Atanasie. Curând după aceea, în toamna anului 1702 Neurauther fu strămutat la Bălgrad, unde fu instalat ca teolog (primul) al mitropolitului. Deja peste o lună moare însă în 2 Nov. spre nespusa durere alui Atanasie și a clerului său, având abia 35 de ani.

Din toate aceste se vede, că Neurauther a fost în poziția de a ști perfect despre toate câte se petrecuseră la Viena cu Atanasie și așa și despre o eventuală reconsacrare! Dar e fapt și aceea, că scrisorile lui îndreptate cătră stăpânii săi din Praga azi nu se știe unde sunt, ce vor fi conținut și cum vor fi fost textuate; scurt, nu știm dacă peste tot mai există!

Adevărat, că Freyberger și-a compus istoria pe baza datelor primite dela Neurauther, dar *cine poate azi ști, că Neurauther în adevăr să fi raportat, că Atanasie fu repreoțit și rearhierit în zilele de 24 și 25 Martie 1701?!* Prezumțiunea stă pe lângă aceea, că martorul ocular Neurauther, nu a raportat, pentrucă nu a putut raportă un astfel de incident ne-probabil, pe care apoi să-l fie utilizat Freyberger în cronica sa sincronistă. Cine susține contrarul acestei presumpțiuni trebuie să o dovedească deplin!

Pe lângă cele compilate din *oficioasele* lui Neurauther, Freyberger a scris în opera sa și combinațiuni proprii; asta e și foarte natural, ori ce scriitor urmează așa. A adaus și lucruri din auzite numai; ba putem documentă, că ne transmite chiar neadevăruri patente! Așa ne spune, că întronarea lui Atanasie ar fi avut loc în 23 Iunie, pecând este știut, că actul s'a efectuat Sâmbătă după Rusalii la 25 Iunie. Mai încolo, Freyberger vrea să știe, că paterul Baranyi în Septemvrie 1697, când merse la Viena căpătase dela statul catolic transilvan

îndrumarea, că la curtea din Viena să nu pomenească nimic despre trebile unirii! Acuma dacă Baranyi ar fi avut astfel de înviațune, putem noi să presupunem, că dânsul ar fi cutezat să calce pe față înviațunea, căci e clar ca lumina, că el în Viena a tratat despre unire, mijlocitor fiind între Kollonics și Atanasie, care într'aceea se înapoiă fericit dela exarhie, ca hirotosit arhieru desăvârșit și scriă și urgită bărbătește la aula din Viena întărirea poziției sale și a unirii. Mai mult! Baranyi nu s'a odihnit și nu s'a întors acasă din Viena, până pe la începutul lui Aprilie 1698, până nu a fost sigur despre eliberarea decretului maiestatic din 14 Aprilie 1698.

Freyberger mai scriă apoi și aceea, că Atanasie nu ăr fi fost sfințit în București numai Arhieru, dar că și darul preoției l-ar fi primit tot cu acest prilej. Știm însă pozitiv, că pe Atanasie l-a preoțit înaintașul său Varlaam II în Bălgrad și că sub mitropolitul Teofil III, Atanasie ca ieromonah avea ceva slujbă la scaunul mitropoliei din Alba-Iulia.

Din toate aceste se vede apriat, că Freyberger, în compunerea rezumatului său despre unirea noastră e manc, greșește adeseori, așa că *Nilles e necesitat a declarà de repețiteori, că nu-l poate urmà și consultà în toate, cu deplină încredere și liniște*; mai ales atunci și acolo nu, când și unde are la îndemână acte mai bogate în conținut și redactate cu mai mare îngrijire, de persoane, cari înseși au fost spectatori, ba unii chiar și actori la întâmplările istorisite de ei sub responsabilitate oficială. Un Nilles nu poate fi însă învinovățit de obreptie, când în descrierea unirii, și recte în aranjarea și comentarea hârțiilor ei, e bănuitor și eclectic față de productul lui Freyberger, omițând unele și corigând altele.

Cu drept cuvânt se poate deci așteptă, ca scriitori de talia d. Pâclișanu să aple la prima frunzărire a cărții lui Nilles, noima selecțiunii din vorbă, și nu suspecteze și caute umbră acolo, unde totul e lumină și unde se află numai ade-vărul curat.

VI. Probe pentru nerepetarea hirotônirii lui Atanasie.

În 24 Martie 1701, Atanasie făcè mărturisirea credinței catolice înaintea Card. primat Kollonics. *Actul acesta al solemnei profesiuni de credință îl ia drept hirotônire a doua paterul boem Freyberger.* Dacă această identificare, sau mai

bine zis confuziune alui Freyberger, nu s'ar putea dovedi, am ajunge la anahronie și argumentare ineptă.

În 7 Aprilie Atanasie se juruește și dă reversal din 13 articlii, lui Kollonics. Acest monument istoric e în trei exemplare latine originale și într'un original românesc. Toate acestea patru exemplare sunt iscălite de dreapta proprie alui Atanasie 1).

Acuma dacă dăm de un document datat din 7 Aprilie 1701, care poartă semnătura lui Atanasie, eventual mai e și textuat și purizat de el însuș, și în care el, Atanasie, zice că vrea să fie rehirotonit, cum să ne putem explică anomalia, că dânsul ar fi fost deja rehirotonit la 24 și 25 Martie a aceluiaș an?! Mai departe se știe că Kollonics în 30 Aprilie 1701 a înaintat actele procesului informativ nunțiuului apostolic din Viena, care la rândul său le-a spedit la „Propaganda fide“, de unde fură apoi străpuse Congregațiunii s. Oficiu (sau a incvi-zițiunii). Aici nu fură deplin mulțămiiți cu ancheta făcută, privitor la aptitudinile personale ale lui Atanasie, și în consecință cu datul de 7 Iunie 1701, cer ulterioare informațiuni pentru a putea admite ca episcop canonic pe Atanasie. Ele se vor fi dat în grabă, dar se vede că nici aceste nu putură împrăștiă toate bănuelile, căci la 20 Iulie 1701, s. Oficiu, la insistința Nunțiatirii din Viena, de nou rescrie Nunțiatirii să trimită acum toate documentele referitoare la hirotonisirea neadevărată și ilegală alui Teodosie, prin care fu hirotonit Atanasie. La 20 Iulie 1701, Atanasie încă nu eră deci rehirotonit de Kollonics, căci Roma nu se declarase încă în chestie. Ei bine! Nici mai târziu nu fu Atanasie hirotonit de Kollonics, pentrucă în Maiu se reînțoarsese deja la rezidența sa, unde fu întronat în 25 Iunie. A douaoară nu a mai călătorit însă Atanasie la Viena, dar nici Kollonics la Alba-Iulia.

1) Un exemplar latin eră menit primatului, al doilea nunțiatirii din Viena, spre a fi transmis la curia papală din Roma și al treilea pentru arhiva cancelariei transilvane. Exemplarul latin al primației și cu exemplarul român se află azi în biblioteca universității din Budapesta la numita colecție Hevenciană tom. 24, p. 247—253. De aici a copiat Nilles pentru celebrele „Symbolae“, edate pe cheltuiala academiilor din Budapesta și București. Acest jurământ și reversal se află în o copie și în arhiva palatină și împărătească din Viena. — Regretatul Nicolae Densușan a lut câte-o copie și de pe originalul latin și de pe cel român. Ele sunt azi în grija Academiei române din București.

Documentul acesta din 20 Iulie 1701 se află în Roma, la decretul Congregațiunii s. oficiu din anul 1701, foia 251 nr. 1 și fu dat în copie lui Nilles în 6 Noemvrie 1883, prin canonicul Storcius, prefectul arhivei, în urma întrepunerii la papa Leo XIII-lea a savantului Cardinal iezuit Franzelini. Se vede deci, că Nilles a știut despre îndoiala rehirotonirii lui Atanasie și nu s'a odihnit, până nu a adunat toate datele existente, dirimând astfel odată pentru totdeauna această chestie. Așadar chestia rehirotonirii lui Atanasie într'adevăr e azi „indiscutabilă“, cum o numește d. Pâclișanu, ea eră însă indiscutabilă și înainte de a o discuta dsa. —

În sfârșit sf. Scaun al Romei, ratifică pe de-a întregul toată afacerea lui Atanasie, propusă de Kollonics.

O singură propunere din punctul al 3-lea al instrumentului procesului informativ, n'a admis-o curtea papală și nu o putea admite, fără de a lovi greu în practica bisericii catolice latine și a somităților ei teologice, și anume repetarea hirotonisirii cerute atât de insistent de ultratimorații conzultori duhovnicești din Viena.

Pe temeiul acestora, cred că d. Pâclișanu poate zice cu inimă liniștită: „palinodiam cano“. —

De încheiere mai observ și aceea, că d. profesor de istorie Ion Ursu dela universitatea din Iași a fost prevenit în publicarea decretului românesc cu litere latine din 12 Decemvrie 1701 de un alt profesor modest..... cu 47 de ani înainte de asta 1).

Dr. ȘTEFAN POP.

Iertăciunile dela înmormântări.

Poporul nostru îi place să-și arete dragostea față de morții săi prin felurite pompe, săvârșite în fața lumii. Ochii și gura „lumii“ sunt atât de hotărâtoare asupra sufletului credincioșilor noștri, încât ei țin la aceste pompe chiar și atunci, când ele sunt lucruri curat externe, cari nu folosesc nimic mortului, familiei ori ascultătorilor. Un astfel de obicei înrădăcinat la poporul nostru este și iertăciunea dela înmormântări. Oricât de săracă să fie familia mortului, rânduiește iertăciune, cașicând fără de aceasta sufletul ar fi osândit. Acest obicei

1) Cfr. Octavian Bariț în „Sionul românesc“ Viena 1866 nr. 8.

e de condamnat, dimpreună cu pomana, căci nu e după spiritul Bisericii și n'are nici un efect folositor care i-ar justifica existența.

*

Iertăciunile obișnuite la noi, fiindcă tratează toate acelaș obiect la fiecare mort, devin totdeauna monotone, o înșirare de fraze binesunătoare, adeseori însă fără înțeles. Mai vârtos se întâmplă lucrul acesta când numărul sufletelor din sat e mare, și sunt mulți morții. Ele sunt împreunate însă și cu greutate. Așa dacă preotul e nou venit și nu cunoaște împrejurările din sat sau cele din casa mortului, vine adese în perplexitate, neștiind ce să zică ceva nou. Iar dacă preotul cunoaște împrejurările, dar cei ai mortului așteaptă laude cu privire la viața creștinească și familiară a mortului, atunci când nu este ce laudă, lucrul acesta nu se unește cu vaza și starea preotului, căci a încercă pe cineva cu merite cari nu le are, nu se poate și nu se cade nici când. Mai mult! De multeori se întâmplă că viața mortului ar fi chiar de reprob. Dar lucrul acesta iar nu se poate face fără jignirea bunului simț și fără jignirea grea a rudeniilor mortului. În astfel de cazuri apoi preotul abia afiă cuvinte să zică ceva.

Familia mortului are lipsă în cele mai multe cazuri de mângăere, ca să poată purta mai ușor durerea. Iertăciunile n'aduc însă mângăere, ba încă înoesc și cresc mai mult durerea prin reînprospătarea faptelor și a relațiilor din viața mortului, prin aducerea aminte poate chiar a lucrurilor acoperite sub vălul uitării. În loc să mângăe, ele înoesc deci și măresc durerea, pe care nu-s în stare s'o aline.

Se nasc chiar și vrăjmășii din iertăciuni. Familia mortului fiind buimăcită sub impresia durerii, de multeori nu-i în stare să dicteze preotului toate rudeniile și oamenii buni, cari vreau să fie pomeniți și ei în iertăciune; se mai poate apoi și aceea că-s prea multe neamurile și nu se pot aduce toate în iertăciune cu numele. Cei de față ascultă cu încordare înșirarea numelor, să vadă dacă-s acolo și ei. Când iau samă că ei au fost lăsați afară din listă, ori uitați, se amărăsc și adeseori se chiar dușmănesc cu familia din pricina aceasta.

De altă parte, dupăce în iertăciuni aproape de fel nu se cuprind nici rugăciuni, nici învățături concrete, ci mai de multeori numai fraze vagi și abstracte, presărate din când în când cu câte un citat des folosit din sf. Scriptură: despre scur-

țimea vieții, despre neîndurarea morții, despre durerea și amarul celor rămași în urmă și altele de felul acesta, — ele nu sunt folositoare nici sufletului mortului, și nici ascultătorilor, cari nici nu se prea gândesc la învățătură, ci mai mult ascultă numele înșirate.

Iertăciunile au menirea să ceară iertare pentru eventualele vătămări sau supărări cari le-a cauzat mortul în viața sa. Dar cunoaște foarte rău sufletul omenesc cine crede că cel aevă vătămat ori supărat va iertă pe mort în urma celor câteva cuvinte ale preotului. Predici întregi, bune, nu-s în stare să miște inimile oamenilor porniți odată spre dorul de răsbunare pentru supărările reale sau închipuite; cum se va face deci aceasta în urma câtorva cuvinte spuse în pripă?! Mai este apoi și aceea că preotul știind foarte bine că iertăciunile n'aduc folos nimănui, nu vorbește cu însuflețire adevărată, cum o face aceasta la predici și la învățături, iar această lipsă de însuflețire se vede și pe ascultătorii lui, cari vor zice: „Dumnezeu să-l ierte“, dar fără să fie mișcați.

Pe lângă aceste răul pomenelor — cum se fac la noi — după părerea mea s'a născut și s'a înrădăcinat la poporul nostru tot din iertăciuni. Nu înțeleg aici pomenile adevărate, când adecă se dă milă *săracilor* cu gândul de a ușură suferințele sufletului celui adormit, — ci mâncările și beuturile mai de multeori fără cumpăt, ce se dau după înmormântare. Pomenile aceste de multeori păcătoase sunt urmările iertăciunilor, căci doar se cade să cinstească cu beutură pe aceia cari au iertat pe mort, și ceice iartă, asemenea au doar drept să bea „aldămașul“ împăcării!

*

Așadară iertăciunile cum se obișnuesc la noi sunt nu numai nefolositoare și nepotrivite cu spiritul Bisericii, dar și păgubitoare. Fiind ele însă înrădăcinate la noi de veacuri, abia pot fi șterse și înlocuite de ex. cu ss. Liturgii, căci nime n'are tărie să rupă odată cu acest obicei. Multă vreme vom trebui să le mai facem, de aceea trebuie să ne gândim cum am putea drege, ca și până atunci să fie folositoare.

Eu îmi închipuiesc lucrul astfel. În loc de frazele dela începutul iertăciunilor despre scurțimea vieții, neîndurarea morții și să dăm învățăturile adevărilor de credință, alese după împrejurările mortului. Așa de pildă la un mort fără veste putem vorbi despre primejdia mare ce poartă în sine amânarea în-

toarcerii, iar cu alte prilejuri putem vorbi despre sf. mărturisire și Cuminecătură, fapte bune, raiu, iad, purgator, ajutoarea sufletelor prin rugăciuni, mile și ss. Liturgii, judecată, nemurirea sufletelor și alte multe teme, folositoare și potrivite împrejurărilor. La înmormântări credincioșii iau parte în număr cu mult mai însemnat decât la s. Liturgie, și astfel pot fi instruiți în adevărurile de frunte ale credinței și aceia, cari ne-umblând la biserică, n'aud predici nicicând, și astfel sunt ne-învățați în ale credinței și masse bune de exploatat prorocilor mincinoși ai veacului nostru. În mormântările sunt prilejuri bune de a învăța pe credincioși și din motivul că la astfel de ocazii oamenii sunt mai aplicați să se gândească la sufletul lor și la cele de lipsă pentru mântuire, căci îi înfiorează moartea, și vederea cu ochii a sorții omenești îi îndeamnă să se gândească mai cu dinadinsul.

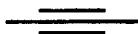
Învățăturile aceste din iertăciuni trebuie însă să fie scurte, dar foarte limpezi, să conțină esența învățaturii de care e vorbă. Nu trebuie lucrate în formă de predici, ci să fie învățături limpezi propuse în linii mari, dar cari să cuprindă toată esența adevărului. Ele încă trebuiesc întărite cu citate din sf. Scriptură, dar mai puține și alese cu deosebită grijă. După astfel de învățătură, partea strict luată a iertăciunilor se poate mărgini la câteva cuvinte adresate singuraticilor neamuri cari trebuiesc pomeniți. Ii putem îndemna pe toți la vieața creștinească și la dragoste adevărată, arătată nu prin tânguiri, ci prin rugăciuni, mile și ss. Liturgii.

*

În felul arătat iertăciunile altcum nefolositoare, ori chiar stricăcioase, ajută foarte bine scopului tuturor lucrărilor preotului: mântuirea sufletelor.

Preotul scapă de sarcina grea de a spune fraze nefolositoare, de a lăuda fără merit, scapă de frica că va jigni pe cineva și are materie de vorbit cu folos, împlinindu-și datorința de a învăța. Iar de altă parte credincioșii — și aceia cari nu umblă la Biserică —, au prilej de a învăța adevărurile credinței, și de a-și mișca voința spre bine.

GHEORGHE M. PTEANCU.

INSEMNĂRI.

Asociația preoților adoratori români. În Nr. 14 din 25 Septembrie a. c. al acestei reviste s'a făcut un apel către întreg clerul *provinciei noastre mitropolitane*, de a intra în șirul preoților români uniți închinători ai preasfintei Euharistii.

Cuvântul nostru a aflat resunet în sufletul preoțimii și din diverse părți ale diecezelor noastre ne-au sosit mângâitoare scrisori de aderență și de încurajare. Cu bucurie am putut înregistra printre noii aleși ai lui Hristos preoți și protopopi, mai tineri unii, mai în vârstă alții, cari cu toții doresc crepatul de ziuă al unei învietoare mișcări euharistice preoțești în sinul bisericii noastre. Însă cu o deosebită plăcere am avut fericirea să înșiruiam printre noi figura senină a unui iubit arhieru român. Aspirațiile noastre au câștigat prin faptul acesta un nou și puternic îndemn. Și noi suntem deplin convinși, că brazda începută în numele lui Hristos, are se taie în lung și largul pământului românesc o dungă fulgerătoare de lumină.

Am dori însă mult un mai pronunțat avânt în inimile preoților necăsătoriți și văduvi. Cătră ei s'a îndreptat întâiul gând al mirelui lor uitat în sfântul chivot. Ei sunt cei mai așteptați binevestitori ai șoaptelor Împăratului închis în altar. Ei au o mai mare lipsă de dragostea lui, de mângăerile lui. Și biserica noastră în ei ar dori să afle o mai vie credință...

Tot astfel ni-a surprins pasivitatea înghețată a preoțimii unei dieceze mai dela miazănoapte. N'am dori să credem, că vibrațiunile de foc ale soarelui euharistic să fie încătușate de gradele geografice mai apropiate de poli și că vieța supranaturală a euharisticului Isus, are să urmeze cursul matematic al lucrurilor neînsuflețite. Din potrivă.

Însă încă nu e prea târziu. Noi n'am ajuns nici la oara a unsprezecea. De aceea, regândindu-ne de o parte la mângăerile, ce au să inundeze sufletul încercat al bisericii noastre și la binele nesfârșit, de care au să se împărtășească inimile sacerdotale, iar de alta la ușurința obligamântului, ce se impune preoților adoratori: de a veghea o oră pe săptămână la picioarele lui Hristos, noi îndemnăm din nou pe toți preoții noștri, să-și dea numele proiectatei asociații aducându-le aminte, că noua datorință este un eflux natural al simpatiei, pe care ei sunt meniți să o aibă față de cinstea altarelor românești

și că ea neîmplinită nu îngreunează nici cu păcat de moarte nici cu păcat ușor pe nime. Reamintim încă odată, că pentru a intra în ceata preoților adoratori sunt de ajuns trei șire adrese „Culturii Creștine.“

Ne cheamă Euharistia să ne mângăe, să ne știe aproape și să ne întărească. Și noi vom ascultă murmurul tremurător al șoptitelor ei dorințe. Da. Pentru că noi avem o credință, noi avem o nădejde, pe care nime nu ni-o va putea sdrobi din piepturi, nime nu ni-o va putea smulge din inimi.

Dr. Ioan Coltor.

*

Catolicii din „țară“ nedau de rușine. Un număr mai nou al publicației lunare din Iași „Lumina Creștinului“ ne aduce și statutele unei societăți catolice numită „societatea sfântului Iosif“. Din ele aflăm că în Iași se înființează o societate, care are scopul „de a susține cu bani tipărirea de cărți cu cuprins religios și moral sau cu alt cuprins folositor pentru popor“. Societatea va lucra pentru realizarea acestui scop cu banii ce se vor strânge din cotizatiile anuale ale membrilor, de patru categorii, promițând dela început că în fiecare an va tipări una sau mai multe cărți, în valoare de cel puțin doi lei, cari se vor dà gratuit tuturor membrilor.

În fața acestui fapt, care grăește de sine, nu se poate să nu ne gândim, și încă cu un fel de amărăciune, la societatea similară ce s'a plănuit la noi, la „sfânta Unire“. Se plinesc în curând trei ani, de când pe urmele unei consfătuiri intime a fruntașilor Bisericii noastre, ținute în palatul episcopesc dela Oradea-mare, se lăfise, până și în presa maghiară, știrea senzațională că în Biserica noastră se pregătește ceva însoțire în stil mare, care va avea menirea frumoasă și cu adevărat sfântă de a întări și nobilită în credincioșii noștri sentimentele unei religiosități adevărate. Era vorba să se ajungă la această țintă pe deosebite căi, dar mai ales prin edarea și răspândirea anumitor publicații.

Știrea aceasta ne venise într'o formă cât se poate de concretă și ne reamintim încă foarte bine, că în jurul ei se încinsese chiar și o discuție destul de aprinsă. S'au găsit adecă și de aceia, cari socoteau că înființarea unei reuniuni de natura celei contemplate, ar fi păgubitoare pentru interesele mari ale neamului. Cei mai mulți, între cari fiii Bisericii noastre aproape fără excepțiune, au salutată însă ideea cu cea

mai vie bucurie și cu aceea mulțumire pe care o poate avea cineva când vede că în sfârșit se pornește un lucru bun. Pe paginile acestei reviste firește încă se apără punctul de vedere al acestora din urmă, stăruindu-se de repețiteori, că după atâta vorbă și sgomot ce se făcuse în jurul ideii, să se treacă în sfârșit la realizarea ei. Aveam adecă nădejdea că roadele bogate ale activității ei, vor putea convinge, mai bine ca orice vorbe, pe oricine, că printr'insa nu se primejduesc interesele neamului, ci dimpotrivă se sprijinesc.

Dar se vede că nu ne-a fost hărăzit să ne putem folosi de acest argument. Se plinesc acuși trei ani dela lansarea ideii, și deși statutele sunt ticluite încă din primul an, nu numai că nu ne mai apropiem de realizarea ei, ci chiar dimpotrivă ea parecă trece tot mai mult în domeniul uitării. Multi multa loquuntur, iar în sufletul nostru se înstăpânește din ce în ce tot mai mult convingerea, că lucrurile ce pornesc prea de sus bagseamă nu sunt menite să atingă nicicând țărâna... Contrarii ne rîd, iar nouă ni rușine de... frații catolici din „țară“.

...Dacă ni-s'ar spune că de sus ideea s'a abandonat, mai știi, poate ne-am simți îndemnați să cultivăm noi grăunțele din țărână.

Dr. Alexandru Rusu.

CRONICĂ.

Jubileul liceului român dela Năsăud. În vremea din urmă, când neamul nostru este încercat așa zicând peste măsură prin loviturile grele ce-l ajung una după altă, — Dumnezeu parecă se îngrijește anume să nu-i lipsească nici motive de bucurie. Unul dintre acestea este și faptul, că liceul nostru din Năsăudul de pe malul aripei mai mari a Someșului a ajuns vrâsta însemnată de 50 de ani a existenței sale.

Încrestăm și noi cu bucurie această dată. Și o facem cu atât mai bucuroși cu cât peatra de hotar a unei activități semicentenare ne îmbie un loc de adevărată odihnă sufletească, de unde ni-se desfășură în toată frumseța ei stăruința neobosită a tuturor acelora, cari au muncit cu dragoste pentru cultura unui neam năcăjit.

Stăruința aceasta neobosită, care se reoglindește tot așa de mult din sufletul primitor de lumină și povețe bune ale elevilor, ca și din îndemnurile luminoase ale profesorilor alor două gene-

rații — aceasta este proprie ce ne înseninează. Nu se poate adevă, să nu jubilăm mic și mare, când din istoricul liceului năsăudean, aflăm câte au trebuit să lupte și să îndure frunțașii aceluși ținut până au ajuns să asigure și să apere deoparte existența liceului, iar de altă parte, și mai cu seamă, dreptul limbei românești din cuprinsul aceluia.

Năsăudenii, întru pomenirea și recunoașterea plină de admirație a muncii cheltuite cu suflet larg din partea înaintașilor, au aranjat și ceva serbări jubilară. Ele s'au ținut în cadre înguste, deși mulți ar fi dorit să se facă cu mai mare publicitate. Noi nu cercăm, dacă, mai ales între împrejurările grele bănești, în cari trăim, ar fi fost mai bine să se facă altfel decum s'a făcut, dar cu toate acestea nu ascundem, că ne-ar plăcea dacă solemnitățile jubilară sau de inaugurare s'ar făcea totdeauna în mod corăspunzător și potrivit cu mărimea importanței ce ele comportă sub respectul vâjnoșiei neamului nostru.

Contrabalansarea loviturilor ce primim cu atâta resemnare, ar fi atunci mai recreatoare. (ar.)

*

În jurul consacrării dela Hajdudorog. În 5 Octombrie s'a sfințit și instalat cu mare pompă și, dupăcum scriu foile ungurești, în mijlocul unei însuflețiri aproape nemărginite, episcopul vlădiciei de Hajdudorog, Ștefan Miklósy. Pompa și însuflețirea ce-a stăpânit inimile urzitorilor noii vlădiciei este foarte de înțeles pentru oricine, care cunoaște cât de cât lupta grea dar neobosită, ce aceștia au purtat pentru atingerea idealului lor. Ajungându-și acum cel puțin în parte — căci limba liturgică maghiară încă n'au obținut-o — scopul, e numai firesc să jubileze, și noi nu putem să le contestăm dreptul la bucuria ce-i stăpânește.

Veselească-se, dar să nu uite, că însuflețirea lor putea fi și mai mare și mai curată, dacă nu se nizuiau să introducă politica în sinul bisericii, și dacă nu râvniau la stăpânirea satelor noastre românești, cari pururea vor fi tot atâția picuri de venin în cupa lor de fericire. Se spune, — și când scriem aceste șire nu putem încă controla cât adevăr se cuprinde în aceste spuse —, că preoțimea noastră română din teritoriul anexat, sau cel puțin în numele ei și a credincioșilor români, *unii*, ar fi cântat și ei oșanale, ducând chiar și plocoane de marmură albă. Se poate! Dar convingerea noastră este, că ei n'au avut dreptul și încredințarea să vorbească în numele turmei lor românești. Au făcut-o.

ca niște năimiți de puterea banului ce umilește, și numai în numele lor, căci ar fi prea crud, ca după cele petrecute în comitatul Sătmarului să trebuiască să... plângem de bucuria Românilor, cari renunță în mod rușinos la cele mai scumpe drepturi ale ființei lor.

Nu. Asta nu se poate. Noi știm, că Roma și guvernul a promis revizuirea bullei, și așteptăm și cerem ca ea să se facă. Hajdudorogul își are acum episcopul său, nu mai este deci nici o piedecă ca tratativele să se pornească fără amânare. Arhieriei nostri nu ne îndoim își vor și face datorința.

... Iar din însuflețirea celor ce au sărbătorit zilele aceste în Hajdudorog să învățăm: a luptă neobosit, căci nădejdea biruinței ce Dumnezeu a sădit-o în noi, nu poate fi lipsită de rezultat! (ar.)

*

Pânzele lui Smigelschi. În 2 Octomvrie n. s'a deschis în palatul de bellearte din Budapesta expoziția pânzelor rămase după cel mai de seamă pictor bisericesc român. Au trebuit să vină străinii să aprecieze creațiunea splendidă a acestui neîntrecut artist, și vor fi tot ei, cari vor avea fericirea să guste poezia sublimă, ce izvorește de sub penelul fermecat al lui Octavian Smigelschi.

Vor ascultă ei plângerile lui »*Jeremie*,« cântate cu atâta însuflețire de diecii românești din »*Strana*« din Sâncel și se vor minună cât de frumos știu ei să cânte în casa episcopului Vasile, care i-a erezit. Și tot ei se vor închină alături de ciobanii târnăveni, îndemnați de prorociile lui »*Isaia*,« celei mai românești icoane a »*Nașterii Domnului*,« și »*Îngerul morții*« și »*Îngroparea*« cutărui adurmit în Domnul tot pe ei îi va pune pe cuvioase gânduri.

Noi am făcut preadestul, că am primit între noi osemintele uitate ale celui, pe care l-am uitat încă înainte de a fi murit, restul să-l mai facă și alții. Și-l fac, și cu bucurie îl fac, iar noi vom rămâne cu senzația, că am avut pumnii plini de comori neprețuite și le-am lăsat cu multă nechibzuială să ni-se strezure printre degete.

Pictorul Smigelschi a fost desăvârșit în desemn și în măsurarea ezactă a dimenziunilor însuflețite pe urmele unor simple trăsături de penel. Unghiulețele, cari răsăreau fricoase dintre figurile lui nicipând prea îmbulzite, dar totuș niciodată prea la larg, știau resfrânge un val viu de lumină asupra icoanei întregi. În

general pictura lui este bogată în alternări ritmice de raze și de întunec clarobscur, cari însă cu toate acestea admit puțină mișcare în cadrele bisericești. Chipurile aceste ne par vii, dar încremenite într'o estază dumnezească și ne redau credincios structura neîndemânatică și aproape speriată a celui mai sever stil bizantin. Nu a fost lipsă de fantezie aici, nu nepricepere de coloratură, nu stângăcie de desemn, ci din potrivă: cel mai perfect acord între colori și între linii, ne desvălește cât de stăpân a fost Smigelschi pe concepția cea mai fidelă a picturii răsăritene. Motivele românești, cari le introduce cu atâta pricepere în opera sa, dau o cumpănită înfățișare națională icoanelor sale. Câte-un mânecar prins sub palmă, câte-un brâu în în care se strânge o scenă biblică întreagă, câte-o țesătură măiestrită de nuanțe țărănești bine potrivite, așează un cadru întreg într'o licărire de lumină românească. Pictorul Smigelschi în lucrul acesta s'a dovedit de cel mai desăvârșit artist.

Pentru vrâsta la care s'a stins Octavian Smigelschi a lucrat mult, foarte mult. Pânzele lui sunt o bogăție întreagă, cu atât mai vârtos, că ele toate sunt atinse și reatinse de mâna măiestrului cu o scrupulozitate extrem de minuțioasă. Privind bucățică de bucățică din cartoanele lui, par'că simți cum vine și revine penelul cu o grijă și cu o modestie sfioasă peste obrajii feciorelnici ai îngerilor, căroro numai pictorul credeă, că le mai lipsește ceva.

Pânzele lui Smigelschi sunt fala neamului nostru. Ele ar fi avut menirea să împodobescă salele Academiei și ale Asociației, dar nepriceperea noastră le-a mutat dela noi și e păcat, e un mare păcat. (ic.)

*

Mișcarea din Biserica română a Bucovinei. De vre-o trei ani, credincioșii și mai ales preoții Bisericii române ortodoxe din Bucovina agită cu multă stăruință, de care merită să ținem seamă, ideea unei separări și pe terenul bisericesc a Românilor de Ruteni. Adunările mari populare ținute în 1911 și 1912 au aderat cu multă însuflețire la idea lansată, îndrumând pe Mitropolitul Dr. Vladimir de Repta ca cu sprijinul fruntașilor români, preoți și laici, între cari și câțiva deputați în senatul imperial, să caute a înfăptui cât mai curând separarea dorită.

Românii bucovineni doreau, după cum s'a mai scris în aceasta revistă, și doresc și astăzi, că separarea să se facă prin

crearea unei episcopii a parte pe seama Rutenilor, lăsându-se Românilor scaunul mitropolitan, căruia noua episcopie ruteană să-i fie sufragănă.

Această dorință a Românilor până acum nu s'a împlinit. Dar mai mult. Toate semnele arată, că cercurile conducătoare sunt foarte departe de a se arăta învoite cu aranjarea chestiei bisericești în sensul dorit de Români, care ar pune pe Ruteni în anumită subordonare umilitoare față de Români. Dovada acestei atitudini au dat-o chiar săptămânile din urmă numind, contra voinței mitropolitului român, de vicar general al mitropoliei pe ucrainul *Manastyrski*.

În potriua acestei »violări grave a drepturilor (!) constituționale ale bisericii drept măritoare« — cum o numește marea adunare preoțească ținută în Cernăuți în 2 Octombrie — presa dela noi și mai ales cea din Bucovina a luat o atitudine foarte rezolută, care a avut de urmare un energic protest dat în numele adunării preoțești amintite mai sus. Se spune într'ânsul că preoțimea română, nu va recunoaște nici când pe vicarul rutean, cerând, mai stăruiitor ca ori când, să se facă separarea dorită.

Altă cale nici nu mai este. Noul vicar e numit cu decret împărătesc, care nu se mai poate revoca, și așa se speră, că în fața tulburărilor iminente se va încerca o soluție pacinică. Le-o dorim din inimă fraților noștri din Bucovina, dar nu credem într'ânsa, deoarece ni-se pare că suntem cu mult mai slabi în acele părți, decât ca »Hajdudorogui bucovinean« să se rezoalve mai avantajos pentru noi, decât al nostru. (ar.)

Lucian Bogdanovici. Iată o apariție întunecoasă în sinul bisericii sârbești. Tânărul patriarh dela Carloviț a scris o nouă pagină neagră în istoria Sârbilor ungureni. Monah cu gânduri de mitră el a urcat repede treptele unor vrednicii, cari nemeritate și rău folosite, nenorocesc pe ceice cutează să le sfideze înălțimea. Suișul îndrăzneț al unor prea debile aripi amețește pe bietul om muritor chiar și atunci, când i-se pare, că s'ar putea sprijini în tăria unei cârji de arhieru. Sfârșitul puțin luminos al patriarhului Lucian ne este o proaspetă și bună dovadă.

Rupt de biserica sa prin un lanț întreg de tradiții, cărora n'a voit să slujească; urât de turma, căreia a voit să-i fie păstor cu de-a săla și neîndestulit de sine însuș, Bogdanovici s'a cu-

fundat în noaptea, din care a ieșit ca prin minune, fără de a mai avea speranța unei mai fericite reieviri.

Ori ajuns jertfă unui atentat politic, ori nebun de supărare curmându-și firul vieții el însuș, ori căzut moralicește și fugind în lume în tovărășia unei femei, cum joară un preot al lui, el rămâne un mort, pentru care biserica lui nu va aduce nici un păraștas și credincioșii lui nu vor vărsa nici o lacrimă.

Sărmanul patriarh însă a avut și el o menire: de a fi cel mai teribil memento pentru cei, cari ar voi să împace umilirile crucii lui Hristos cu râvna măririlor, cari nu se gustă, decât de cei, cari le știu călcă în picioare. (ic)

Cărți și reviste.

De știut este o frumoasă cărticică de 120 pagini format tascabil 320, ieșită la București, tip. Profesională Dim. Ionescu 1913, din peana cuminte a diui *M. Theodorian-Carada*.

Menită să curățească aerul puțin creștinesc al fraților din regat, broșura aceasta în cinci articole (Credința. Datoriile. Daturile. Fericirea. Rugăciuni) scrise într'o bună limbă românească și cu multă tragere de inimă, oferă aproape întreg materialul catehetic bine de știut. Curentul materialist și necredincios, ce s'a sălășluit în sufletele Românilor de dincolo și mai ales într'ale celor din pătura cultă, în scrisul Diui Theodorian își află un dușman nu tocmai de disprețuit. Autorul vorbește limpede și ține să nu ascundă adevărul, având totdeauna grije să-și și dovedească afirmările.

În partea despre credință explică crezul, închietură de închietură, făcând dese și înțelepte aluzii la ultimele rezultate ale științei și la obiecțiunile cele mai răspândite împotriva dogmelor creștinești. Ici colo s'ar fi putut înzista mai mulțșor în silogizare, ca d. p. la pag. 26 vorbind despre unitatea bisericii, ori la pag. 35 despre biserica »suferindă«.

În partea despre datorii (porunci) vorbind despre ispitele zilelor de astăzi împotriva primei închieturi din simbol, la pag. 39—40 autorul are următoarele splendide și binevenite șire: »Pe alții îi amăgesc cu tot ce este mai nobil: cu iubirea de neam. Făcând din patriotism un ideal superior chiar ideei de Dumnezeu, naționalismul pierde tocmai singurul său temei. Națiunile trebuiesc respectate. Desvoltarea lor nu se cade nimeni să o stânjenească. Tocmai pentru că Dumnezeu a făcut neamurile sau națiunile, nimeni nu se cade a se atinge de aceea ce este zidire divină. Națiunea fără Dumnezeu, sau superioară ideei lui Dumnezeu, este o monstruoșitate, care mai curând sau mai târziu va dispăre ca orice monstru, ca orice idol păgănesc«.

La pag. 52 am dorì rectificarea doctrinei despre cooperarea la răsboiul nedrept; iar la capitoul despre minciună (p. 57) o mai clară expunere a învățaturii creștinești, nu cumva să se creadă, că orice minciună ar fi păcat de moarte. P. XIII. p. 60 despre rugăciune nu s'a putut tracta mai pe scurt și mai bine; este cu adevărat una din cele mai succese pagini ale cărții întregi.

Ne pare însă rău, că Dl Theodorian în ordinea și împărțirea poruncilor bisericești s'a ținut de izvorul ce ni-l indică în notă. Găcim noi pentru ce a făcut-o, dar ar fi fost mai bine să nu o facă.

La p. 76 despre botez în o altă ediție se va omite cuvântul »creștină« explicând persoana, care poate boteză în caz de pericol de moarte.

Cea mai frumoasă parte din întreagă cărticica e aceea despre fericiri: un adevărat mărgăritar sufletesc. Fericii sunt cei blânzi, cei milostivi, cei curați la inimă și făcătorii de pace, toți fericii sunt încadrați într'o icoană atât de dulce, atât de senină, atât de fericită, încât nu numai că începi să-i ai la suflet, ci dorești din toată inima să fi și tu unul dintre ei.

Recomandăm mult tuturor broșura dlui Theodorian și pe autor îl rugăm să ne mai cerceteze cu astfel de scrieri, vrednice de înregistrat cu litere mari în catalogul pușinelor noastre cărți de cuprins religios. (ic.)

Cărți intrate la redacție.

Dr. Iacob Radu, Istoria vicariatului gr.-cat. al Hațegului. Lugoj 1913. Prețul cor. 5 (Lei 6).

Victor Cathrein S. I. — Bronislaus F. Th. Falewski: Concepția catolică despre lume în trăsăturile ei fundamentale cu specială privire la morală. Cartea a treia. Morala catolică. Craiova 1913. Prețul 3 Lei.

Wilhelm Hauff — D-ra Ch. C: Cerșetoarea dela podul artelor. (Biblioteca pentru toți Nr. 806—7). București 1913. Prețul 60 bani.

Nicolae Pop, Carte de economie pentru clasa V. și VI. a școlii primare de băieți. Blaj 1913. Prețul 70 fileri.

Nicolae Pop, Carte de economie pentru clasa V. și VI. a școlii primare de fete. Blaj 1913. Prețul 70 fileri.

Dr. Erdélyi László, Az egyházi vagyon eredete és jellege Magyarországon. Budapesta 1913. Prețul 1 cor.

TELEFON.

»Cuvântul Adevărului«. *Prislop.* De astădată avem puține de spus. Înregistrăm adecă pur și simplu, că **nu** a fost greșală de tipar, când în nr. trecut pâr. călugăr Manu spunea, că profesorii de teologie, (fiind vorba de manualele catehetice de orice natură, că nu cră vorba *numai* de cele dela școlile populare). nu pot da, nici în cazul cel mai bun, mai mult decât o versiune bună. Ei bine, permiteți, să Vă spunem, că noi ne delectăm în această idee pe cât de umilitoare pentru noi, pe atât de »originală« (adecă nici versiune, nici prelucrare!) pentru DVoastră. — În locul al doilea ne permitem apoi această întrebare: Crede pâr. Manu chiar serios, că părintele din »Merea, unde izolați cu totul de lume la 900 m. peste suprafața mării își trăiesc — cum spune — traiul nefalsificați (?) descendenți ai Dacilor«, poate face manuale de catihază mai bune ca cutare profesor de religie din Pesta sau Blaj, care se mai întâmplă să fie și profesor de teologie? Întrebăm aceasta fără să așteptăm răspuns, fiindcă nu mai simțim nici un farmec în răspunsurile ce ne dați, ca vai de ele: pe poștă!

P. H. în A. Raportul comitetului Reuniunii de misiuni sfinte, publicat în Nr. 14 al »Culturii creștine«, cuprinde date privitoare la activitatea acestei Reuniuni pe timpul dela adunarea generală din anul trecut (25 Sept.) până la cea din anul acesta (18 Sept.). E natural deci, că în acela nu se face amintire și despre misiunile frumoase din Cojocna, înainte de 25 Sept. 1912, anume: în 29, 27 și 23 Aug. 1912. Aceste misiuni, la cari a participat o mare mulțime de creștini și au cooperat, pe lângă Sf. Sa protopopul I. Hățăgan, 18 preoți, predicând prof. Dr. Bojor din Gherla, pâr. M. Hodârneau din Pata și secretarul Reuniunii, au fost relevate în raportul comitetului citit în adunarea generală din 25 Sept. 1912.

M. în D. În articolul »Cuminecarea preotului la liturghia înaintesfințitelor« din nr. 12 noi nu ne-am ocupat cu practica *din trecut*, ci cu ceea ce se urmează *în timpul de față*, în diferite biserici. Astfel, când am scris: »In catedrala din Blaj, unii preoți, cuminecându-se cu Trupul și Sângele Domnului, la liturghia înaintesfințitelor. beau din potir, alții nu — până la consumare«, n'am voit să ascundem trecutul în care, cum ziceți. preoții din Blaj, după cuminecarea cu prețiosul Trup și Sânge, sub specia pâinei, și înainte de consumare, au beut din vinul neconsacrat din potir, ci am constatat practica de acum.

Dr. F. Iași. »Imprimatele« au sosit cu bine. Mulțumim. De dorința DVoastră se va țineă samă.

S U M A R U L :

Dr. Alexandru Rusu: Un nou focar al culturii române (Seminarul teologic din Lugoj). — **Senior:** Păstorul cel rău. — **Dr. Ștefan Pop:** În jurul hirotonirii a doua a lui Atanasie Anghel. — **Gheorghe M. Pteancu:** Iertăciunile dela înmormântări. — **Insemnări:** Asociația preoților adoratori români (Dr. Ioan Coltor); Catolicii din »țară« ne dau de rușine (Dr. Alexandru Rusu). — **Cronică:** Jubileul liceului român dela Năsăud (ar.); În jurul consacrării dela Hajdudorogh (ar.); Pânzele lui Smigelschi (ic.); Mișcarea din Biserica română a Bucovinei (ar.); Lucian Bogdanovici (ic.). — **Cărți și reviste:** Mariu Theodorian-Carada: De știut (ic); Cărți întrate la redacție. — **Telefon.**

Pentru redacție răspunde: Dr. Alexandru Rusu.
Proprietar-editor: Membrii redacției.